

СЛУЧАЈ СОМАЛИЈСКИХ ПИРАТА

Слободан М. Радојевић*

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Криза у Сомалији узроковала је појаву пиратства на мору у Аденском заливу и на западном делу Индијског океана. Сомалијски пирати постали су претња економској безбедности, јер скоро 30 одсто нафте у свету и 20 одсто глобалне трговине пролази кроз Аденски залив. У решавање проблема пиратства у овом делу света зато су се укључиле међународне организације, институције, војни савези и државе, делујући у складу са међународним правом и резолуцијама Савета безбедности УН. Европска унија демонстрираће примену свеобухватног приступа у решавању проблема пиратства на мору и кризе у Сомалији, спроводећи поморску операцију – EU NAVFOR Аталанта и операцију за обуку сомалијских безбедносних снага EUTM у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике. Рад разматра приступе решавању проблема пиратства у Аденском заливу и кризе у Сомалији. Такође, рад указује на комплексност кризе у овој земљи и дилеме исправности принципа који се примењују у решавању проблема пиратства на мору.

Кључне речи: *Сомалија, пиратство на мору, Аденски залив, свеобухватан приступ Европске уније, Заједничка безбедносна и одбрамбена политика – ЗБОП, EU NAVFOR Аталанта, EUTM.*

Увод

Море је најпогоднији транспортни медиј. Око четири петине светске робне размене обавља се поморским рутама – као најкраћим, најекономичнијим и најсигурнијим везама између земаља и континената – и оне временом постају све бројније и фреквентније. Трговина која се обавља поморским транспортом учворостручила се од 1965. године. Само на Медитерану свакодневно исплови око 5.000 трговачких бродова. Поморски сектор има велику економску важност, јер 30 одсто светске економије зависи од трговине, а 90 одсто читаве глобалне трговине обавља се морским путем. Поред тога, поморске руте су кључне за транспорт енергената.

У периоду након хладног рата, међутим, океани и мора постали су приступачнија средина за криминалне активности (илегална имиграција, трговина људима, шверц оружја, трговина наркотицима, пират-

* slobodan.radojevic@va.mod.gov.rs

ство, ширење оружја за масовно уништавање) и потенцијално терористичко деловање. Нарочито долази до значајног пораста пиратства на мору.¹ У земљама у развоју догађа се око 90 одсто од укупних напада пирата на мору [1]. У већини случајева ради се о сиромашним државама у којима владају унутрашње размирице, или које међусобно ратују, па због тога нису у стању да на одговарајући начин раде на сузбијању овог проблема у њиховим територијалним водама.² С друге стране, брз раст популације, као и велика незапосленост, чине да пиратство и кријумчарење у овим земљама постају једини облик преживљавања³ [2].

Пиратство посебно долази до изражаја у обалном подручју Сомалије, Аденском заливу,⁴ и на западном делу Индијског океана због учесталих напада сомалијских пирата. Према подацима Међународне поморске организације, укупан број напада у 2007. години био је 107, док је у 2008. години тај број порастао на 161, а у 2009. години износио је 251. Уочава се да је број напада из године у годину знатно растао. У 2007. години забележено је 11 отмица у том подручју, следеће године број отетих бродова порастао је на 44, док их је 2009. године отето чак 49. Овај регион остаје посебно угрожен са 100 пиратских напада у 2010. години, укључујући и 27 отмица. Број напада се смањило у односу на 2009. годину у најопаснијем приобалном подручју на свету.⁵ У тим отмицама до данас, у заточеништву сомалијских пирата нашло се преко 3000 помораца [3]. У периоду од јануара до септембра 2008. године чак 84 одсто напада у Аденском заливу било је усмерено на трговачке бродове [4]. Ефикасно организоване групе пирата успоставиле су своје базе дуж три и по хиљаде километара дуге сомалијске обале. Напади су све чешћи далеко од сомалијске обале (више од 1000 наутичких миља), при чему пирати користе брзе глисере и бродове матице. Аденски залив је чвор од виталног значаја у комплексној мрежи међународне трговине која повезује Средоземно море, Суецки канал и Црвено море са Индијским океаном. Сваке године 16.000 бродова прође кроз Аденски

¹ Појам пирата и пиратства готово се, по правилу, поистовећује са појмом гусари и гусарство, јер су се пиратство и гусарство вршили упоредо у току читаве историје поморства, од времена феничанског и грчког поморства све до XIX века. Али, с правне стране, између та два појма постоји значајна разлика. Према британским поморским традицијама и законима, које су после у највећој мери прихватиле и све остале поморске силе и увеле их у своју поморску легислативу, пирати су били обични разбојници, који су пљачкали на мору искључиво ради сопственог интереса и за свој рачун. С друге стране, гусари су, такође, били поморски пљачкаши, али у служби одређене државе и владара. Савремено доба не познаје гусарство у његовом историјском значењу, јер су нестале околности које су условиле његово постојање (Јово Ивовић, Савремено пиратство на мору, Морнарички гласник I/1991, Сплит, 1991. стр. 97).

² Територијалне воде или територијално море је морски појас уз обалу једне државе на којем она има право суверености, које је ограничено међународним правом. Према Конвенцији о територијалном мору може износити највише 12 наутичких миља (једна наутичка миља износи 1852 метра).

³ Слободан Радојевић, „Специфичности одбране од тероризма на мору“, специјалистички рад, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2007. стр. 32.

⁴ Аденски залив се налази у Индијском океану, између Јемена на северу и Сомалије на југу. Овај залив је веома важан пловни пут за Персијски залив и његову нафту, због чега је веома значајан за светску економију. Међутим, Аденски залив је и једна од главних светских зона у којој се налазе пирати, што га чини несигурним за пловидбу.

⁵ International Chamber of Commerce, International Maritime Bureau, http://www.icc-ccs.org/index.php?option=com_content&view=article&id=418:pirates-face-new-resistance-as-navies-strike-back-says-imb&catid=60:newsItemid=51, 15/10/2011.

залив за приступ Суецком каналу, носећи нафту са Блиског истока и робу из Азије у Европу и Северну Америку. Наиме, скоро 30 одсто нафте у свету и 20 одсто глобалне трговине пролази кроз Аденски залив⁶ [5]. У 2007. години 14,6 милиона TEU⁷ превезено је кроз Аденски залив. Овај регион, од својих два милиона квадратних километара, друга је по реду најпрометнија рута на свету. С друге стране, годишњи губитак у глобалној економији услед пиратства на мору креће се између 7 и 12 милијарди долара⁸ [6], [7]. Ове чињенице су јасни индикатори да пиратство представља значајну претњу за међународну трговину, а посебно за међународну поморску индустрију, односно значајна је претња економској тј. енергетској безбедности.

Криза у Сомалији – узрок пиратства

Сомалија се налази на афричкој источној обали (Рог Африке), уз Индијски океан. Протеже се на територију површине од 637.657 км² и уз део обале афричког континента дуг 2.720 км. На територију данашње Сомалије током историје испреплетали су се разноврсни интереси колонијалних сила. Наиме, од почетка XIX века Сомалија представља интересну зону европских колонијалних сила: Велике Британије, Француске и Италије.⁹ Двадесети век обележили су устанци против колонијалних власти, поновна окупација у току Другог светског рата, привремене управе, уједињење, стицање независности, сукоб са Кенијом и Етиопијом, убиства председника, војне диктатуре, грађански рат, итд. Све су то узроци великих тешкоћа за ову земљу, пре свега великог броја избеглица, сиромаштва и глади. Сомалија је данас ефективно подељена на три међусобно одвојена и политичко-правно различита дела: Сомалиленд, Пунтленд и централну и јужну Сомалију. Сомалија је у великој мери етнички хомогена земља и већину од 9,1 милиона становника чине Сомалијци (85 одсто), а преосталих 15 одсто становништва чине Арапи и припадници разних Банту племена. Скоро 99 одсто становништва Сомалије припада сунитском огранку исламске вере [8]. Посебна одлика Сомалијаца је њихова подељеност на кланове, који имају велики утицај на читав културни и друштвени развој сомалијске културе.¹⁰

⁶ Middleton Roger, „*Piracy in Somalia: Threatening global trade, feeding local wars*“, Chatham House Briefing Paper (October 2008), p. 3.

⁷ TEU – јединица величине двадесет стопа одговара стандардној величини бродских контејнера.

⁸ Lauren Ploch; Christopher M Blanchard; Ronald O'Rourke; R. Chuck Mason; Rawle O King; *Piracy off the Horn of Africa*, Library of Congress Washington DC, Congressional Research Service, 2011., pp. 2–13., резултати истраживања према Anna Bowden et al., *The Economic Cost of Maritime Piracy*, One Earth Future Working Paper, Chatham House, London, 2010., p. 25.

⁹ Француска је 1860. године користила територију Сомалије да би запосела данашњи Џибути. Британија је 1887. године прогласила протекторат над северним делом Сомалије, док је Италија 1889. године успоставила протекторат над њеним средишњим и јужним делом. Британски и италијански део сомалијске територије 1960. године постају независни и уједињују се у Републику Сомалију.

¹⁰ Кланови су чврсто повезане рођачке друштвене групе састављене од више породица које верују да имају заједничког претка. Сваки клан традиционално поседује одређену кланску територију и на том простору је сконцентрисан целокупан друштвени и привредни живот клана. Извештај о земљи порекла тражилаца азила – Сомалија, www.apc-cza.org/sr/component/docman/doc.../12-coi-somaliya.html, 21/01/2011.

Ова афричка земља није имала функционалну владу од збацивања тадашњег председника Мохамеда Сијада Баре (*Mohamed Siad Barre*) 1991. године. Од тада у Сомалији не постоји централна власт која је у могућности да оствари контролу над читавом територијом. Од 1991. године па до данас Сомалија се налази у сталном стању грађанског рата и поједине оружане фракције остварују фактичку контролу над различитим деловима Сомалије. Прелазна федерална влада суочава се са насилним отпором различитих исламских екстремистичких покрета, као што је Ал-Шабаб (*al-Shabaab militia*) и, углавном, изгубила је контролу над већином територије. Грађани Сомалије свакодневно живе у окружењу бруталног сукоба између снага Прелазне федералне владе Сомалије и екстремних исламистичких групација. Важно је напоменути да све стране у сукобу озбиљно и систематски крше људска права. Стога је становништво Сомалије изложено једној од највећих светских хуманитарних катастрофа и потпуном колапсу система поштовања људских права. Становништво је изложено насумичним и циљаним убиствима, пребијањима, отмицама, присилној регрутацији, тортури и наметању поштовања строгог тумачења шеријатског права. Наиме, ситуација у Сомалији се у великој мери сматра највећом светском хуманитарном катастрофом, тежом од ситуације у Дарфуру и на североистоку Конга. Ситуација у земљи је толико погоршана да Уједињене нације, чак, немају ни индекс људског развоја (*Human Development Index*) за Сомалију.¹¹ Поред тога, Сомалија је 2007. године оцењена као застрашујуће сиромашна земља, уз 0 одсто за политичку стабилност, ефикасност владе, владавину права и контролу корупције [9].

Због тешке економске ситуације и великог броја незапослених део становништва се окренуо пиратству као најбржем и најуноснијем начину зараде. Проблем пиратства у Аденском заливу и сомалијским водама директно погађа хуманитарну ситуацију у Сомалији. Према налазима Посматрачке групе УН, повећање напада пирата погађа испоруку хуманитарне помоћи, јер су власници бродова веома невољни да улазе у сомалијске територијалне воде [10]. То је изузетно проблематично питање, с обзиром на то да Сомалија зависи од помоћи у храни коју обезбеђује Светски програм хране.¹²

Због дугогодишњих сукоба у Сомалији не постоји ефективна централна власт и целокупна економија која функционише је неформалног карактера. У насталој ситуацији поједине европске земље препознале су добру прилику за експлоатацију рибљег богатства у овој земљи, без плаћања одговарајуће накнаде и за одлагање токсичног и радиоактивног отпада у њиховом подморју¹³ [11]. Сомалијци су почели да отимају бродове и траже откупнине да би санирали штете узроковане остављеним отровним отпадом и прехранили становништво. Како су године пролазиле, то је све више измицало контроли, па су се бродови почели отимати неселективно, уз

¹¹ Human Development Report 2010, UNDP, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Table1_reprint.pdf 15/02/2011.

¹² Georgios Drossinos, *Dangerous Waters: The International Community's Response to the Resurgence of Maritime Piracy*, A Thesis in International Relations, University of Pennsylvania, 2009, p. 5.

¹³ Ahmed Ould-Abdallah, представник УН у Сомалији је 2005. године, након што је цунами избацио стотине бачви радиоактивног отпада на обале Сомалије, рекао: „У подморју Сомалије одложен је нуклеарни отпад, тешки метали и жива“, Поморски вјесник, бр. 52, Ријека, 2009, стр. 6.

тражење милионских откупнина. Дугогодишња одсутност власти у земљи узроковала је да су сомалијски пирати постали највећа претња међународном бродарству у том подручју. Пиратство на мору је врста поморског криминала која се својим активностима све више преплиће са тероризмом¹⁴ [12], захтевајући адекватан одговор¹⁵ [13], [14], [15], [16].

Правни и теоријски оквир за решавање проблема пиратства на мору

Пиратство представља међународни проблем, јер је криминал почињен против сигурности превоза терета отвореним морем ван јурисдикције било које државе. Сузбијање пиратства зато је обухваћено применом међународног права и резолуцијама Савета безбедности УН за појединачне случајеве.

Наиме, пиратство је било предмет расправе више међународних научних института и организација у последњих неколико деценија. На основу предлога Комисије за међународно право Уједињених нација дошло је до закључивања Женевске конвенције о отвореном мору 1958. године. Овом конвенцијом утврђени су дефиниција пиратства, дела пиратства, третман пиратских бродова, локација пиратских дела, држављанство пирата, заплена пиратских бродова и њихове имовине на броду, овлашћење за вршење заплене и слично.¹⁶ Конвенција је послужила као основ одредбама о пиратству у Конвенцији УН о праву мора из 1982. године, такозване *Montego Bay Convention*, која је ступила на снагу 1994. године¹⁷ и, углавном, преузела одговарајуће одредбе из Конвенције о слободи мора [17].

Према Конвенцији о праву мора, пиратство подразумева сваки незаконити чин насиља, задржавања или пљачке из користољубља које изврши лице на отвореном мору, против брода или лица или добара на њему, односно на месту које не потпада под власт ниједне државе.¹⁸

¹⁴ Потреба да се поседују стални и богати извори финансирања упућују терористе све више на класичне криминалне радње, пре свега на делатности у домену организованог криминала. То води стварању хибридног облика криминално-политичке делатности који је спој тероризма и организованог криминала. Драган Симеуновић, Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 84.

¹⁵ Постоје и тумачења да сомалијски пирати могу да снабдевају оружјем или постану извор финансирања за (регионалне или међународне) терористичке организације, као што су Ал Схабаб и Ал Каида и фонд Исламског бунта широм Африке. У најгорем случају, поморски терористи могу искористити бродове са опасним теретом за разарања великих лука или створити велике опасности потапањем великих бродова у уским поморским пролазима. Martin M. Murphy: „Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security”, IS Adelphi Paper No. 388., London: Routledge, 2007., Ken Menkhaus.: „Dangerous Waters,” *Survival*, 51 (1), International Institute for Strategic Studies publication, Routledge, London, 2009, pp. 21–25., Alexander Yonah, and Tyler B. Richardson (Eds): „*Terror on the High Seas: From Piracy to Strategic Challenge*”, Praeger Security International, Greenwood, Santa Barbara, 2009., Jonathan Stephenson: „Jihad and Piracy in Somalia,” *Survival*, 52 (1), Routledge, London, 2010, p. 36.

¹⁶ Чланови 14–24 Женевске Конвенције о отвореном мору из 1958. године

¹⁷ Након што је испуњен услов за њено ступање на снагу – годину дана након ратификације 60 земаља.

¹⁸ Члан 101 Конвенције, United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

Већина пиратских напада дешава се у територијалном мору или у унутрашњим водама, ван домашаја одредаба Конвенције о праву мора усвојене 1982. године. Стога је потребна шира концептуализација коју пружа дефиниција Међународног поморског бироа (*International Maritime Bureau – IMB*). По овој дефиницији пиратство је чин укрцаја, или покушаја да се укрца на било који брод са очигледном намером да се почини крађа, или било који други криминалан акт и са очигледном намером, или способношћу за употребу силе ради спровођења дела.¹⁹ Ова дефиниција се не ограничава само на нападе који се одвијају на отвореном мору, јер су пиратски напади најчешћи у територијалном мору земаља у развоју са разуђеном и дугом морском обалом. У сузбијању пиратства те земље могу тражити помоћ страних ратних бродова, или обалских стража страних земаља на бази билатералних споразума [18].

Обезбедити да се суверенитет и суверена права на мору поуздано спроводе постала је главна брига националне безбедности за све приморске државе, посебно од проширења надлежности приморске државе садржане у Конвенцији Уједињених нација о праву мора.

У међународним прописима о пиратству, наиме, претпоставља се да ће свака држава преузети одговорност патролирања и регулисања у својим територијалним водама. Уколико проблем посматрамо из равни теорија међународних односа и безбедности, реализам нуди једноставно решење за сузбијање пиратства – националне државе. При том би таква солуција требало да се фокусира на међународни ниво. Реалисти сматрају да у анархичном свету национална држава треба да штити сопствене интересе. Нема разлике ни када је у питању отворено море, јер не постоји нико други задужен за његову потпуну контролу, ван националних обалских јурисдикција, тако да се стварају услови за постојање праве анархије. Стога би се реалисти залагали за решење да националне државе раде самостално и успоставе сопствене операције поморске безбедности како би заштитили своје интересе у Аденском заливу. То би могло да се спроведе у виду слања ратних бродова, који би пратили њихове трговачке бродове. Важно је напоменути да би овакву акцију највероватније предузеле државе које имају највећи интерес у погледу транспорта у овом подручју, као што су, на пример, увозници и извозници нафте. Могуће је да би управо те државе, које су највише погођене пиратством, али и оне које имају одговарајуће ресурсе расположиве у ту сврху, оформиле неку врсту *ad hoc* коалиције.²⁰

Државе могу ангажовати своје оружане снаге у иностранству унилатарално, у *ad hoc* коалицијама, или у оквиру мултилатералних безбедносних институција, при том делујући на основу сопствених одобрења или у оквиру мандата међународних институција (уобичајено УН).²¹

¹⁹ Peter Chalk, *The maritime dimension of international security: terrorism, piracy, and challenges for the United States*, RAND Corporation, Santa Monica, 2008., p. 25.

²⁰ Georgios Drossinos, *Dangerous Waters: The International Community's Response to the Resurgence of Maritime Piracy*, A Thesis in International Relations, University of Pennsylvania, 2009., p. 13.

²¹ Број инстанци под којима су националне војне снаге коришћене под међународним окриљем драстично се повећао током протеклих двадесетак година, али исто тако и број међународних институција које одобравају ангажовање војне силе. Осим УН, регионалне организације као што су НАТО, ЕУ, ОЕБС, Организација америчких држава, Организација афричког јединства (Афричка унија) и Економска заједница западноафричких држава давала су одобрење за колективну употребу силе.

Савет безбедности Уједињених нација и противпиратске мере

На простору Сомалије од 19. јануара 2007. године делује мисија Афричке уније (АУ) под називом *African Union Mission in Somalia – AMISOM*, којом је размештено око 5.250 војника из Уганде и Бурундије. Мисију су одобриле Уједињене нације (Резолуцијом 1744 од 21. фебруара 2007. године) ради пружања помоћи Транзиционој федералној влади у успостављању власти на целокупној територији Сомалије, као имплементације националног безбедносног плана и подршке обуци регуларне војске, као и помоћи у успостављању безбедног окружења за хуманитарно деловање [19]. Мисија је више пута продужавана резолуцијама Савета безбедности.²²

Због учесталих напада на бродове који превозе хуманитарну помоћ у Сомалију, Савет безбедности Уједињених нација, *Резолуцијом* 1814 од 15. маја 2008. године, позвао је државе и регионалне организације на сарадњу и предузимање акција у заштити бродова који испоручују хуманитарну помоћ. Нагли пораст пиратства у територијалном мору Сомалије показао је слабости Конвенције Уједињених нација о праву мора, којом се пиратство широм света карактерише као „илегална активност“ почињена у међународним водама, ради стицања личне користи. Тај међународни споразум истиче да све земље имају право да ухапсе и кривично гоне особе које почине пиратство у међународним водама. У Конвенцији се очито није узео у обзир проблем држава на рубу колапса, попут Сомалије, те се није одговорило на питање шта учинити када кривично дело пиратства није почињено у међународним, него у територијалним водама једне земље или њеног суседа.

Због тога је Савет безбедности Уједињених нација *Резолуцијом* 1816 од 2. јуна 2008. године подржао све заинтересоване државе да координирају активности за спречавање пиратства и оружаних пљачки на мору са Транзиционом федералном владом Сомалије (*Transitional Federal Government of Somalia – TFG*). Савет безбедности одобрио је да се у року од шест месеци, уз претходно обавештавање сомалијске Владе, ратним бродовима који учествују у противпиратским акцијама одбори улазак у територијалне воде Сомалије. Услов је да њихово деловање буде у складу са међународним правом, уз могућност употребе свих средстава против оружаних пљачки на мору.

Савет безбедности УН остао је активан у овом питању и одобравању мандата, прилагођавању законодавства промењеним околностима, подржавајући и позивајући државе, ради заустављања пиратства у Аденском заливу и на западном делу Индијског океана. Резолуције Савета безбедности УН представљају важан правни основ за државе које су успоставиле нове механизме или за побољшање њиховог присуства у региону [20].²³

²² Савет безбедности продужио је мандат мисије Афричке уније у Сомалији до 31. октобра 2012. године, Резолуцијом 2010 из 2011. године, поново подвлачећи своју озбиљну забринутост због кризе у Сомалији. Савет безбедности је такође затражио од Афричке уније да „хитно повећа“ снагу мисије до нива од 12.000 униформисаних лица. <http://amisom-au.org/key-documents/unsc-resolutions-and-reports-on-somalia/2010/2011>

²³ Резолуције Савета безбедности о пиратству у овом региону, 1838 (2008), 1846 (2008), 1851 (2008), 1897 (2009), 1918 (2010), 1950 (2010), 1976 (2011), 2015 (2011), http://www.un.org/depts/los/piracy/piracy_documents.htm, 30/10/2011

До сада су Афричка унија, НАТО и ЕУ најактивнији актери да се ограничи или сузбије пиратство у овом региону.

Европски савет је на основу документа Савета безбедности Уједињених нација, 19. септембра 2008, донео документ „Заједничка акција 2008/749/CFSP“, којим је формирано координационо тело у Бриселу (EU NAVCO) за подршку активностима појединих држава чланица Европске уније (ЕУ) у спровођењу надзора и заштите бродова у водама око Сомалије, као и за координацију између ратних бродова ЕУ и НАТО земаља са трговачким бродовима који плове том поморском рутом.

Током 2008. године успостављена је прва мултинационална коалициона војно-поморска група *CTF 150 (Combined Task Force 150)* с логистиком у Џибутију, која се у водама Аденског залива бавила антипиратским делатностима у оквиру НАТО снага. У оквиру своје мисије настојећи да осигура сигуран пролазак кроз високоризично подручје Аденског залива, она је успоставила *MSPA (Maritime Security Patrol Area)*, зону пловидбе за трговачке бродове који на добровољној бази плове, придржавајући се одређеног режима пловидбе под надзором међународних ратних бродова.²⁴ У јануару 2009. њихову мисију наставља група *CTF 151*.

Операција Савезнички снабдевач (*Allied Provider*) започела је када су бродови Друге сталне групе поморских снага НАТО – *SNMG 2* дошли у оперативну зону и започели оперативне активности 24. октобра 2008. године.

Операција је спроведена у складу са резолуцијама Савета безбедности УН 1814, 1816 и 1838. Мисија НАТО бродова била је да спроведу поморску операцију у приобаљу сомалијске обале како би Светски програм хране могао успешно да обави своје задатке достављања хуманитарне помоћи и како би се спречиле и преду-предиле пиратске активности у том подручју.

Извештаји Светског програма хране наводе да су се НАТО бродови показали као успешан „растеривач“ пирата. Операцију Савезнички снабдевач спровеле су наменска група из састава *SNMG 2*. Током извођења операције наменска група је пружала непосредну заштиту бродовима Светског програма хране и патролирала рутама које су могле да буду мете пирата.

Операција се одвијала под оперативном контролом седишта команде савезничке поморске компоненте у Напуљу, која је подређена Савезничкој здруженој команди у Напуљу (*Allied Joint Force Command Naples*) односно Врховној команди савезничких снага у Европи – *SHAPE (Suprem Headquarters Allied Powers Europe)* у Монсу.

Ескортни задаци почели су да се обављају од 25. октобра. Током операције НАТО је обавио осам ескорта бродова Светског програма хране који су превозили 30.000 тона хуманитарне помоћи. Спречено је више пиратских напада. Операција Савезнички снабдевач окончана је 12. децембра 2008. године. Марта 2009. године НАТО је покренуо нову противпиратску операцију Савезнички заштитник (*Allied Protector*) у којој је прво била ангажована Прва стална група поморских снага НАТО – *SNMG 1*, да би од јуна 2009. тај задатак преузела *SNMG 2* [21]. Операција је завршена у августу 2009. године. Након тога НАТО је 17. августа 2009. године покренуо опера-

²⁴ Ова зона пловидбе претходила је данашњем међународно препорученом транзитном коридору (*International Recommended Transit Corridor*).

цију Океански штит (*Ocean Shield*), која се разликује од претходних, јер је добила шире надлежности. Операција не само да обезбеђује поморску безбедност у региону, већ нуди и обуку у земљама региона у развоју њихових сопствених капацитета за борбу против пиратских активности.

Свеобухватан приступ Европске уније решавању проблема пиратства и кризе у Сомалији

Поморски сектор има велику економску важност за Европску унију. Преко 90 одсто спољнотрговинског промета Европске уније остварује се поморским транспортом. Питање снабдевања енергетским сировинама (нафта, гас) постаје питање од високог значаја за ову специфичну међународну организацију.

Обезбеђивање несметаног транзита енергетских сировина пловним путевима биће у све већем фокусу у годинама пред нама. Управо овај изазов демонстрираће примену свеобухватног приступа ЕУ у решавању проблема пиратства на мору и кризе у Сомалији – кроз цивилно-војну сарадњу и кроз сарадњу са другим државама и организацијама. При „свеобухватном приступу“ реч је о схватању да безбедност поседује војну, политичку, економску и социјалну димензију. Тежиште свеобухватног приступа је на превентивном деловању помоћу низа политичких мера ЕУ усмерених према једном циљу/проблему²⁵ [22]. Изградња безбедности често захтева рад са ефикасном комбинацијом актера, ради склапања различитих елемената једне заједничке стратегије. Различите међународне организације, државе и невладине организације користе свеобухватан приступ да успоставе већу сарадњу између међународних и локалних, војних и цивилних актера, ради побољшања ефикасности њиховог деловања у кризама комбинавањем три полуге: безбедност, управљање и развој²⁶ [23].

Европска унија често се приказује као актер са највећом способношћу да развије и спроведе свеобухватни приступ у решавању криза. Заправо, Европска унија комбинује војне и цивилне компоненте за управљање кризом, уз могућност војне интервенције у кризи, као и могућност цивилне мисије у кризним ситуацијама (полиција, правосудје, цивилна управа и цивилна заштита)²⁷ [24].

²⁵ Michael E. Smith, Developing a 'Comprehensive Approach' to International Security: Institutional Learning and the CSDP, in *Constructing a Policy-Making State? Policy Dynamics in the European Union*, Jeremy Richardson (ed.), Oxford University Press, 2011. p. 2.

²⁶ Cécile Wendling, *The comprehensive approach to civil-military crisis management, a critical analysis and perspective*, IRSEM, 2010, p. 25.

²⁷ Након завршетка хладног рата, уместо одлучног заокрета ка миру, талас нових сукоба и безбедносних ризика, изазова и претњи, изнова стављају на пробу способност и доследност Европске уније да делује као значајан актер (мирног) решавања сукоба. Са завршетком хладног рата, Европска унија се постепено опредељује да свој цивилни инструментариј допуни и војним и да тежиште са превенције помери ка успостављању и одржавању мира. Промена се образлаже потребом да се ЕУ потврди као значајан и одговоран глобални актер, појавом нових безбедносних изазова, као и жељом да се успостави већи степен аутономије у односу на НАТО и САД, односно да се умањи асиметрија моћи у сфери безбедности (Радмила Накарада, Европска унија као мировни пројекат. Социолошки преглед, vol. XXXX (2006), бр. 4, стр. 551)

Према Европској безбедносној стратегији пет главних претњи европској безбедности су: тероризам, ширење оружја за масовно уништење, регионални конфликти, слабе државе (*failed states*) и организовани криминал. Њима су 2008. године у допуни Европске безбедносне стратегије извештајем Хавијера Солане додате информатички напади, пиратство, кријумчарење малог и лаког оружја, међузависност безбедности и развоја, као и напади на енергетску безбедност. Европска унија треба да се са безбедносним претњама суочава кроз ефикасан мултилатерализам и на основу међународног права. Европска безбедносна стратегија такође је увела концепт „превентивног ангажмана“, који укључује дипломатске активности, економске мере, развојну сарадњу и хуманитарну помоћ. Према безбедносном концепту Европске уније свет је подељен на три сфере: 1) Европску унију која представља безбедносну заједницу (*security community*) у којој је оружани сукоб готово незамислив; 2) ближе окружење (као интегрални део безбедносне архитектуре Европе) и 3) остатак света.

Услови за унапређење безбедносне сарадње и успостављање безбедносне заједнице нарочито су се стекли завршетком хладног рата, када долази до драстичних промена на међународном плану, а на тај начин до промене геостратегијске позиције Европске уније. Нестанком блоковске поделе започели су процеси сарадње и разумевања између земаља које су некада биле супротстављене [25]. Водеће европске државе су, прихватајући судбинску нужност међусобне сарадње, убрзале интеграцијске процесе како би одговориле новим политичким, економским и безбедносним изазовима.²⁸ Данас су главне претње по безбедност ЕУ углавном спољашњег порекла. Измењен безбедносни амбијент и нова листа безбедносних изазова, ризика и претњи, увећао је потребу ЕУ за изградњом самосталних безбедносних и одбрамбених капацитета и структура које ће бити способне да ваљано одговоре на нове безбедносне претње, односно да делују и ван граница ЕУ.

Међутим, данашње кризе и конфликти су комплексни и тешко се решавају искључиво традиционалном војном интервенцијом. Управљање кризама у оквиру ЕУ подразумева употребу различитих инструмената, како војних тако и цивилних. Од 2003. године Европска унија је започела са упућивањем војне и цивилне мисије у кризна подручја југоисточне Европе (Македонија, Босна и Херцеговина), а касније и подручја Блиског истока, Азије и Африке. Цивилне мисије и војне операције ЕУ спроводе се ради испуњења „петерсбершких задатака“. За њихово спровођење ЕУ може користити способности држава чланица Европске уније, а за потребе војних операција оружане снаге НАТО и других држава.

Јачајући свој политички кредибилитет ЕУ одлучно делује у области Заједничке безбедносне и одбрамбене политике, настојећи да обезбеди цивилне и војне капацитете за испуњавање свих задатака постављених Лисабонским уговором²⁹ – за-

²⁸ Драган Симић, Савремене теорије безбедности у Антологија текстова са Школе реформе сектора безбедности, прир. Павле Јанковић, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2007, стр. 173.

²⁹ Уговор из Лисабона уноси и значајне промене у питања безбедности и одбране. Једна од првих новина је термилошког природе: Европска безбедносна и одбрамбена политика (ЕБОП) преименована је у Заједничку безбедносну и одбрамбену политику (ЗБОП). Заједничка безбедносна и одбрамбена политика, како је то наглашено у Уговору, укључује постепено утврђивање политике заједничке одбране Уније. Милутин Јањевић, Консолидовани уговор о Европској унији: од Рима до Лисабона, Правни факултет, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 49.

једничке операције разоружавања, хуманитарне и спасилачке мисије, војно саветовање и помагање, задатке борбених снага у управљању кризама, укључујући намећање мира и постконфликтну стабилизацију [26].

Имајући у виду наведене податке, јасно је због чега Европска унија посебну пажњу посвећује борби против пиратства у Аденском заливу и кризе у Сомалији. Европска унија се посебно ангажовала у решавању питања пиратства у Аденском заливу и кризе у Сомалији, спроводећи операције у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП). Европска унија је успоставила поморску операцију EU NAVFOR и операцију за обуку сомалијских безбедносних снага EUTM у оквиру ЗБОП.

Поморска операција EU NAVFOR Аталанта део је свеобухватног приступа, присуства ЕУ на Рогу Африке ради решавања сомалијске кризе, која има војне, политичке, безбедносне и хуманитарне аспекте. Од 8. децембра 2008. године Европска унија спроводи противпиратску поморску операцију у приобаљу Сомалије.³⁰ То је прва поморска операција ЕУ³¹ која се спроводи у оквирима Заједничке политике безбедности и одбране (*Common Security and Defence Policy – CSDP*) [27].

Забринута због честих оружаних акција пирата у близини обале Сомалије, ЕУ је покренула поморску операцију EU NAVFOR Сомалија односно операцију „Аталанта“,³² у складу са резолуцијама Савета безбедности УН 1814, 1816, 1838 и 1846 из 2008. године и 1897 из 2009. године. Аталанта је вишедимензионална поморска операција која се, на основу својих карактеристика, разликује од осталих претходних ЕУ операција управљања кризом или мировних мисија [28].

Циљ операције је:

- да заштити трговачке бродове који плове Аденским заливом и у близини сомалијске обале,
- да заштити бродове Светског програма хране, који доносе помоћ у храни расељеним лицима у Сомалији,³³
- надзор обалног подручја Сомалије, укључујући и територијалне воде у којима постоје опасности за поморске активности, нарочито транспорт,

³⁰ Одлука Савета ЕУ од 10. новембра 2008. године – Заједничка акција (Council Joint Action 2008/851/CFSP), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:301:0033:0037:EN:PDF>, 23/01/2011.

³¹ Прва поморска операција Западноевропске уније спроведена је у Јадранском мору. Како би осигурале да се поштују економске санкције против Савезне Републике Југославије, као и свака врста трговине из те земље и ка њој, од 22. новембра 1992. године НАТО и Западноевропска унија отпочеле су контролу бродова у Јадранском мору, у акцији под називом „Морска стража“ за НАТО и „Оштра ограда“ за Западноевропску унију. Почев од јуна 1993. године НАТО и Западноевропска унија спојили су своје одвојене операције на мору у једну и назвале је операцијом „Оштра ограда“ (Sharp Guard). У периоду од 1992. до 1996. године НАТО и снаге западних земаља Европске уније зауставиле су преко 74.000 бродова. На 6 000 бродова инспекције су биле послате, а у луке је враћено готово 1 500 бродова.

³² Аталанта је, по старогрчкој митологији, јунакиња која је учествовала (уз Мелеагра и друге) и у лову на калидонског дивљег вепра. Њен отац је наредио да је одмах после рођења однесу у брда, пошто није хтео да има кћери. Тако је Аталанту отхранила медведица, а одрасла је међу ловцима. Сматра се да је по ловачким вештинама била равна самој богињи Артемиди, а трчала је „као најбржи јелен“ (Кун, Н., А.: Легенде и митови старе Грчке, ДК, Београд, 2004).

³³ Бродови EU NAVFOR су од 08.12.2008. до 07.10.2011. извршили заштиту свих конвоја Светског програма за храну који су допремили 570 000 тона хране. Такође су заштитили и преко 90 конвоја војне мисије Афричке уније у Сомалији – AMISOM (EU naval operation against piracy Fact sheet, Updated: October 2011). 24/10/2011.

- заштита бродова који пружају подршку операцији AMISOM, или служе као појачање AMISOM, као и
- предузимање нужних корака, укључујући употребу силе ради одвраћања, спречавања и интервенције са циљем окончања аката пиратства и оружаних пљачки у подручју операције
- допринос праћењу риболова у близини обале Сомалије.

Политичко-безбедносни одбор ЕУ (*Political and Security Committee – PSC*) врши политичку контролу и стратешко управљање војним операцијама ЕУ, под одговорношћу Савета ЕУ. Војни комитет ЕУ засебно надгледа исправно извршење операције³⁴ [29].

Операција „Аталанта“ достигла је своју основну оперативну оспособљеност 13. децембра 2008. године, а пуну оперативну оспособљеност у фебруару 2009. године. Планирање и спровођење операције у складу са директивама Европске уније спроводи се у Оперативном штабу европских снага, који се налази у Нортвуду у Великој Британији. Поморским снагама које су размештене у близини обала Сомалије командује се из штаба на терену (*Force Headquarters*). Команданти снага на терену мењају се на свака четири месеца и, по правилу, истакнути су поморски официри различитих земаља ЕУ учесница операције.

Сваком броду који жели да прође кроз Аденски залив или поред обале Сомалије препоручује се да се унапред пријави на вебсајт Центра за поморску безбедност – Рог Африке (*Maritime Security Centre Horn of Africa, www.mschoa.eu*) који уређује Оперативни штаб европских снага³⁵ [30]. Сајт обезбеђује непрекидно обавештавање трговачких бродова о пиратским активностима и процену ризика на основу обавештајних података, чиме се трговачким бродовима даје могућност да им поморске снаге ЕУ на најбољи начин пруже потребну безбедност, а по потреби и непосредну војну подршку³⁶ [31]. Чињеница да се око 80 одсто бродова региструје на овој веб-страници додатно доприноси ефикасности операције „Аталанта“. У подручју операције делује и УКМТО (*United Kingdom Maritime Trade Operation*), са седиштем у Дубаију и при којем се региструје око 20 одсто бродова. Сарадња та два центра је врло добра, нарочито у размени података.

Поједине компаније упућују своје бродове да се јављају националним морнарицама које се налазе у патроли.³⁷

Захваљујући Центру за поморску безбедност – Рог Африке и координацији са другим флотатама, успостављању и управљању међународно препорученог транзитног коридора (*Internationally Recommended Transit Corridor – IRTC*), које свакодневно користе трговачки бродови у Аденском заливу, омогућено је ефикасније спречавање

³⁴ Речник европске безбедности, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2010, стр. 33.

³⁵ То је заједнички пројекат команде операције и особља трговачке морнарице и из следећих компанија: *BP, Intertanko, Maersk, Total, NYK* (Јапан).

³⁶ Бродовима трговачке морнарице се на VHF каналу 16 упућује позив да пријаве било које сумњиво пловило или активност која би се могла довести у везу са пиратима., <http://sky1.sky.com/show/ross-kempin-search-of-pirates>, 14/03/11.

³⁷ Податак добијен интервјуом представника немачке поморске компаније IR иде у прилог схватању реалиста. У суштини, реалисти сматрају да у свету само националне државе могу да штите своје сопствене интересе – они не верују у предности сарадње и транснационалне институције. Дакле, код реалиста, свака држава ће распоредити војна средства само да би заштитила трговачке бродове који носе њену заставу.

напада³⁸ [32]. Компаније се подстичу да се региструју на сајту Центра за поморску безбедност и да се придруже групи бродова који траже да користе поморску заштиту дуж коридора.³⁹ Вебсајт Центра обавестио је поморске компаније о усвајању низа заједничких пракси најбољег управљања за самозаштиту бродова које је донела Међународна поморска организација (*International Maritime Organization – IMO*).⁴⁰

Планирано је да операција „Аталанта“ траје дванаест месеци, до 13. децембра 2009. године, али је јуна 2009. године Савет ЕУ донео одлуку да ову операцију продужи за још годину дана, а последњом одлуком Савета ЕУ из јуна 2010. године продужена је за још две године – до децембра 2012. године. У „Аталанти“ учествује преко двадесет бродова и летелица, као и више од 1.800 војника. До сада су активно учешће у операцији узеле следеће чланице ЕУ: Холандија, Шпанија, Немачка, Француска, Грчка, Италија, Шведска, Белгија, Луксембург и Португалија. Такође, одређен број других војних снага земаља ЕУ чине оперативни штаб у Нортвуду [33]. Од августа 2009. године Норвешка је прва земља која није чланица Уније, а узела је учешће у овој операцији. Хрватска је 27. јула 2009. године у Бриселу потписала уговор са ЕУ о учешћу у „Аталанти“, а недавно су то учиниле и Црна Гора и Украјина [34].

Србија је почетком године најавила спремност да активно учествује у поморској операцији „Аталанта“. Током године, Министарство одбране добијало је понуде Француске и Грчке да учествује у операцији EU NAVFOR путем слања морнаричких официра на бродове ових држава.⁴¹ Међутим, овакав вид учешћа био би третиран као билатерални аранжман и не би био регистрован као званично учешће Републике Србије у операцији ЕУ. Званично учешће Србије у операцијама ЗБОП реализовано је након закључивања споразума са ЕУ [35]. Споразуми који су потписани ове године о размени поверљивих информација и учешћу Србије у цивилним и војним операцијама ЕУ омогућиће развој ове врсте ангажовања у европским операцијама. Први српски поморски официри (два капетана корвете) упућени су 26. октобра 2011. године на француски ратни брод у операцију „Аталанта“, на основу Споразума са ЕУ и Споразума о сарадњи у области одбране са Француском⁴² [36].

³⁸ Транзитни коридор успостављен је у међународним водама између Сомалије и Јемена, а састоји се од два траке (свака по пет наутичких миља ширине, једна иде према истоку, а друга у смеру запада, с простором од две наутичке миље између њих). Укупна дужина транзитног коридора је 480 наутичких миља, а броду са 14 чворова брзине потребно је 34,5 сати да прође кроз њега., Thomas Tsilis, *Counter-Piracy Escort Operations in the Gulf of Aden*, thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, 2011, p. 19.

³⁹ Уласком ратног брода у IRTC, тј. у зону патролирања даје се борбена узбуна и поступа се по правностима за борбу против пирата. Уколико се сматра да је одређени пловни објекат или активност сумњива, опрема се јединица за укрцавање и претрес из чамца или се упућује хеликоптер, <http://sky1.sky.com/show/ross-kemp-in-search-of-pirates,14/03/11>.

⁴⁰ International Maritime Organisation, 'Piracy and armed robbery against ships in waters off the coast of Somalia' (including an annex of best management practices to deter piracy in the Gulf of Aden and off the coasts of Somalia), MSC.1/Circ.1332, 16 June 2009.

⁴¹ Интервју министра одбране Драгана Шутановца дневном листу *Данас*, http://www.mod.gov.rs/novi_lat.php?action=fullnews&id=2980,15/12/2010 и предавање министра одбране одржано на Војној академији 27. 10. 2010. године.

⁴² Први српски официри у мировној мисији Европске уније, вест, 20/10/2011, http://www.vs.rs/index.php?news_article=27a3b3ae-4ca2-102f-8d2f-000c29270931

За реализацију заједничких трошкова операције⁴³ у првој години све чланице ЕУ издвојиле су 8,3 милиона евра, 2009. године 8,4 милиона евра, 2010. године 8,4 милиона евра и у 2011. години 8,05 милиона евра [37], [38].

Војници ангажовани у операцији имају право да ухапсе и приведу особе осумњичене за акт пиратства или оружане пљачке. Они, такође, имају право да заплењују пиратска пловила или пловила која су заробљена током пиратских аката или оружаних пљачки, као и укрцан терет. Осумњиченима се може судити у држави чланици Европске уније или Кенији, у складу са споразумом који је ЕУ потписала са овом земљом 6. марта 2009. године.

Разменом дипломатских писама, 30. октобра 2009. године, закључен је уговор између ЕУ и Републике Сејшели, који омогућава трансфер осумњичених пирата и наоружаних разбојника које су припадници операције „Аталанта“ лишили слободе у оперативној зони [39]. Такав аранжман представља значајан допринос напорима против пиратства.⁴⁴ Овај споразум заснива се на истим условима и оквиру као и кенијски споразум. Слични аранжмани са Маурицијусом, Мозамбиком, Јужноафричком Републиком, Танзанијом и Угандом треба да се реализују.

Захваљујући свеобухватном приступу, који укључује владавину права и инструментата ЕУ за подршку правосудним системима у региону, ЕУ је у стању да обезбеди да осумњичени пирати буду гоњени у складу са међународним стандардима људских права. Међутим, правосудне сарадње које су започеле захтеваће дугорочно ангажовање ЕУ, са још увек прилично крхким партнерским односима са државама региона.

Европске поморске снаге оперишу у зони коју чине јужни део Црвеног мора, Аденски залив и део Индијског океана, укључујући Сејшелска острва, који представља акваторију величине Средоземног мора. У тој зони оперишу и друге поморске снаге, попут америчких поморских комбинованих здружених снага – СТФ – 151 (*Combined Task Force*), НАТО поморске групе, као и морнарице Русије, Индије, Јапана, Кине, Ирана, Малезије, Сингапура, Јужне Кореје, Турске, Омана, Египта, Јемена и Саудијске Арабије. Операција *EU NAVFOR* одржава сталну везу са наведеним морнарицама.⁴⁵ У пракси, степен синергије између „Аталанте“ и других флота варира од размене информација у вези са сакупља-

⁴³ Одлуком Савета ЕУ од 23. фебруара 2004. године утврђено је да ће заједничке трошкове војних операција Уније финансирати државе чланице ЕУ (осим Данске) и то кроз Атина механизам. Заједнички трошкови војних операција најчешће обухватају трошкове за планирање, заједничку опрему, оперативне трошкове, локално и међународно цивилно особље и сл. Ови издаци утврђују се за сваку чланицу појединачно и то на основу њиховог бруто националног дохотка. Међутим, заједнички трошкови војних операција који се финансирају из Атина механизма чине мање од десет одсто укупног буџета за војне операције, па ту треба прикључити и издатке које свака држава чланица чије снаге учествују у војним операцијама плаћа додатно. Драгана Ђурашиновић – Радојевић, Парламентарни надзор војних операција под окриљем Европске безбедносне и одбрамбене политике, магистарска теза, ФПН, Београд, 2009. стр. 32.

⁴⁴ Један од већих проблема јесу и захтеви *EU NAVFOR* снага за ослобађање пирата, јер чланице ЕУ и треће државе не желе да спроводе судски поступак против пирата, а граничне државе не показују жељу за спровођење судског поступка ако нема стварних доказа о умешаности у чин пиратства. Када уоче да ће бити ухаћени пирати често бацају у море све чврсте материјалне доказе. Ограниченост судских поступака и пресуда против пирата знатно утиче и на кредибилитет противпиратске коалиције. (Допринос ХРМ-а првој поморској операцији ЕУ-а, разговор – капетан корвете Антун Флегар, Хрватски војник, број 284, 19. март 2010. године, Загреб, стр. 6).

⁴⁵ У оперативном и тактичком нивоу командовања координација се спроводи кроз низ кооперативних оквира споразума који омогућавају да се Аталанта директно консултује са другим флотама, уз сагласност Политичког и безбедносног одбора.

њем обавештајних података до координисаних акција. Регион је постао „лабораторија“ за међународне војнопоморске координације. Поморске методе и тактике такође се разликују од земље до земље. Примера ради, кинеске, руске и индијске флоте имају мандат да прате своје националне трговачке бродове.⁴⁶ С друге стране, присуство ратних морнарица у овом посебно осетљивом подручју, такође, одражава растуће конкуренције између геостратешких сила око Евроазије [40]. Кина је присутна у Индијском океану по први пут у претходна четири века. Њена ратна морнарица спремна је да се представи као проактивна у спровођењу борбе против пирата, у обликовању тока догађаја у Аденском заливу и ангажовању у међународној сарадњи.⁴⁷ Присуство поморских снага у Индијском океану и Аденском заливу показује да су на „сцени“ нове игре у развоју поморске моћи. Операција „Аталанта“ је основно средство за дијалог ЕУ са глобалним и регионалним поморским силама као што су САД, Кина и Русија. За владање морима и контролу транспорта потребна је одговарајућа поморска моћ.⁴⁸ Завршетком хладног рата ратне морнарице појединих држава постале су толико моћне да немају противника који би могао оспорити њихову превласт на морима и океанима.⁴⁹ Међутим, политичка ривалства и борбе да се одржи жељени баланс моћи ће вероватно компликовати напоре за успостављање сарадње за ефикаснији одговор на пиратство или успостављање ширих поморских режима⁵⁰ [41], [42], [43]. Успостављање ширих поморских режима је програм који се, у суштини, односи на обалне државе дуж главних поморских путева од Аденског залива до теснаца Малака. Програм је требало да почне 2010. године и коштао би 14–18 милиона евра⁵¹ [44].

Операцијом „Аталанта“ Европска унија је показала да мења своју доктрину и да неће интервенисати само у оквиру Петерсбершких задатака (мисија очувања мира и посредовања између супротстављених страна), већ да ће користити комплетне способности снага којима располаже. Када говоримо о комплетним способностима снага за спровођење операције, оне укључују војне способности (бродови и извиђачки авиони), цивилне способности (ескорт трговачких бродова и хуманитарних конвоја Светског програма хране), политичке способности (сарадња са сомалијским и властима других земаља у региону у решавању проблема пиратства) и правне способности (узапћење и суђење пиратима). Из наведеног се види да се ради о добро припремљеној и комплетној операцији у којој су садржани сви елементи снаге ЕУ („мека“ и

⁴⁶ Ови примери нам поново у први план теоријског приступа решавању проблема стављају националне државе и схватања теоретичара реализма.

⁴⁷ The EU military Operation Atalanta, Damien Helly in *European Security and Defence Policy: the first ten years (1999–2009)*, edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane, Institute for Security Studies, Paris, 2009., p. 399.

⁴⁸ Поморска моћ је појам који означава потенцијалну могућност земље у искоришћавању мора ради постизања политичких, економских и војних циљева у миру и рату (Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 421).

⁴⁹ Превласт на мору је стање у којем једна страна може да користи море за различита дејства и сврхе и да то у исто време спречи противнику (Махан Т. Алфред: Поморска стратегија, ВИЗ, Београд, 1960).

⁵⁰ Valencia, Mark.: *A Maritime Regime for North-East Asia*. Oxford University Press., Oxford, 1996., p. 12, Широко прихваћена дефиниција ових режима јесте да су то „принципи, норме, правила и процедуре доношења одлука око којих се очекивања актера приближавају у одређеној области“. Krasner D. Stephen, ed., *International Regimes*, Cornell University Press, New York, 1983, p. 1. Корак даље иду аутори који сматрају да су ове принципе, норме и правила договориле владе и да добијају форму институција. Robert Keohane in Rittberger Volker and Mayer Peter, eds., *Regime Theory and International Relations*, Oxford University Press Inc., New York, 1993., p. 54.

⁵¹ European Security and Defence Assembly, Assembly of Western European Union, The role of the European Union in combating piracy, REPORT, DOCUMENT A/2037, 4 June 2009, p.4.

„тврда“ моћ). Дакле, спровођењем поморских и ваздушних напора, напади пирата могу се проредити, али не и искоренити, јер је простор на којима се напади догађају врло велики и тешко га је контролисати у потпуности. Због тога је потребна шира међународна помоћ Сомалији како би се осигурала слобода пловидбе тим подручјем, тако да се помогне прелазној влади у борби против корупције и сиромаштва унутар земље, што би имало за последицу смањење криминалних радњи. Евидентно је да се Европска унија, спроводећи операцију „Аталанта“, бори за слободу пловидбе и чува међународно право на мору, а присуство ратних бродова њених ратних морнарица смањује број пиратских напада. Ова операција ЕУ је, заправо, прва стварна стратегијска мисија са јасно дефинисаним интересима ЕУ – заштите пловних путева⁵² [45].

Дакле, Европска унија развија свеобухватни приступ за одговор на пиратство у Аденском заливу који обухвата правни оквир, институционалне аранжмане и оперативне мере као што су јачање способности за размену информација. Европска унија учествује у раду Међународне контакт групе за питање пиратских активности у приобаљу Сомалије. Снаге ЕУ уско сарађују са другим поморским актерима у борби против пирата. Европска унија треба активно да доприноси стабилном и безбедном глобалном поморском окружењу за решавање претње идентификоване у Европској безбедносној стратегији, и истовремено осигура усклађеност са унутрашњим политикама ЕУ, укључујући и Интегрисану поморску политику ЕУ (*Integrated Maritime Policy – IMP*). Да би се то постигло, међусобни однос између цивилне и војне способности ЕУ и држава чланица игра кључну улогу у складу са уговорима. У том контексту ће институције и државе чланице да предузму мере ради припреме опције за могућу изразу безбедносне стратегије за глобално поморско окружење, укључујући и могуће оснивање радне групе. Активности ће се спроводити у складу са заједничком спољном и безбедносном политиком/заједничком безбедносном и одбрамбеном политиком, у оквиру Европске безбедносне стратегије⁵³ [46].

Ради решења кризе у Сомалији, у јулу 2009. године, Савет ЕУ је одлучио да јача ангажман Уније у вези са промовисањем мира и развоја у овој земљи. Савет је, 17. новембра 2009. године, одобрио Концепт управљања кризама за могућу мисију Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП), која би допринела обуци снага безбедности Прелазне сомалијске владе, затраживши даље планирање рада, без прејудуцирања накнадне одлуке о могућим акцијама ЗБОП.

За успешно решавање проблема пиратства на мору и кризе у Сомалији потребно је успостављање стабилних безбедносних структура у овој земљи. Међународна конференција за подршку сомалијским безбедносним институцијама, одржана од 22. до 23. априла 2009. године у Бриселу, сматра се важним кораком у правцу успостављања сомалијских снага безбедности и полиције у складу са споразумом из Џибутија, потписаним августа 2008. године. Скоро 213 милиона евра помоћи обећано је новој сомалијској Прелазној федералној влади ради обезбеђења мира и стабилности у овој земљи. У том контексту, ЕУ је поздравила избор за председника ове земље шеика Шарифа Ахмеда 30. јануара 2009. године.

⁵² Светлана Ђурђевић-Лукић, Десет година Европске политике безбедности и одбране и промене успостављене Лисабонским споразумом, Војно дело, Београд, зима 2010, стр. 37.

⁵³ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/113998.pdf, 21/10/2011.

Ради решавања проблема формирања безбедносних структура у Сомалији Европска унија је у априлу 2010. године, у складу са резолуцијом Савета безбедности УН 1872 из 2009. године, покренула војну операцију EUTM Сомалија (*EU Somalia Training Mission*). Ова операција доприноси обуци Сомалијских безбедносних снага, а тиме и јачању Транзиционе федералне владе и институција Сомалије. Циљ операције је допринос одрживој перспективи развоја сомалијског сектора безбедности путем војне обуке Сомалијских безбедносних снага и пружања подршке коју спроводи Уганда. Циљ је обука 2.000 регрута, укључујући и адекватну и специјализовану обуку за официјерски и подофицијерски кадар у року од годину дана, колики је и мандат операције. Обука обухвата и међународно хуманитарно право, питања везана за људска права и избеглице, заштиту цивила, са тежиштем на заштити жена и деце.

Напори Европске уније биће тесно координирани са свим релевантним актерима, посебно Уједињеним нацијама и Афричком унијом.

Операција EUTM Сомалија спроводи се у Уганди, где су сомалијске снаге претходно већ обучаване, а која је и главни контрибутор мисије Афричке уније у Сомалији – AMISOM. Штаб операције, који је уједно и штаб снага, налази се у Кампали (Уганда), канцеларија за везу у Наиробију (Кенија), а канцеларија подршке у Бриселу. У операцији учествује Шпанија, Француска, Италија, Португалија, Немачка, Белгија, Ирска, Финска, Мађарска, Шведска, Малта, Грчка, Велика Британија, Кипар и Луксембург. Министарство одбране Републике Србије исказало је интерес за учешће санитетског тима у операцији EUTM Сомалија. Операција се спроводи уз блиску сарадњу и координацију са другим међународним актерима, нарочито са УН, AMISOM и САД. Предвиђени буџет за заједничке трошкове операције за годину дана је 5 милиона евра за 2010. годину и 2 милиона евра за 2011. годину⁵⁴ [47].

Међутим, намеће се питање колико ће овај приступ развоја сомалијских снага безбедности бити одржив и ефикасан с обзиром на клановски подељену територију земље, наоружано становништво и државу разорену вишегодишњим крвавим грађанским ратом.

Европска унија и њене државе чланице финансијски помажу Сомалију. Заједничка стратегија земаља чланица Уније за Сомалију, од 2008. до 2013. године, обезбеђује расподелу 215,8 милиона евра у оквиру 10. фонда за развој Европске комисије (*EC's 10th European Development Fund – EDF*). Она обухвата три основне области сарадње – управљање, образовање и рурални развој. Питање безбедности поморских путева је, такође, укључено у Индикативни програм Европске комисије од 2009. до 2011. године. Такође, финансијски помажу и војну мисију Афричке уније у Сомалији (*African Union's military mission to Somalia – AMISOM*), за време планирања и изградње капацитета, да би повећали ефикасност сомалијских полицијских снага и подржали борбу против сваке злоупотребе и озбиљног кршења људских права.

Трајно смањење пиратства и оружане пљачке на мору могло би се остварити развојем прикладног нивоа примене закона и реда на копненом делу Сомалије. Решење глобалног проблема може се постићи решавањем локалног, односно смиривањем политичке и економске ситуације унутар Сомалије.⁵⁵ Сам размештај ратних

⁵⁴ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/110808-fact%20sheetEUTM.pdf, 15/10/2011

⁵⁵ Приступ Rogera Middleтона, консултанта у Chatam House of London (www.chatamhouse.org.uk), Поморски вјесник, бр. 52, Ријека, 2009, стр. 2.

бродова не може постићи трајне учинке, без истовременог пружања потпоре развоју сомалијског законодавства и успостављању реда, као и економског развоја Сомалије. Међутим, остаје дилема хоће ли се отклонити узроци пиратства на копну и које би решење проблема било најприхватљивије.

Закључак

Криза у Сомалији узроковала је појаву пиратства на мору у Аденском заливу и на западном делу Индијског океана. Сомалијски пирати постали су претња економској безбедности света, јер скоро 30 одсто нафте у свету и 20 одсто глобалне трговине пролази кроз Аденски залив, важан поморски пролаз који спаја запад с истоком преко Црвеног мора и Суецког канала. У решавање проблема пиратства у овом делу света зато су се укључиле међународне организације, институције, војни савези и државе, делујући у складу са међународним правом и резолуцијама Савета безбедности УН. У том подручју су због тога присутне међународне поморске снаге које доприносе сузбијању пиратских напада, али не и решавању проблема. Број пиратских напада се сваким даном повећава, а зона њиховог деловања проширује.

Европска унија демонстрира примену свеобухватног приступа у решавању проблема пиратства на мору и кризе у Сомалији, спроводећи поморску операцију – EU NAVFOR Аталанта и операцију EUTM у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике. Европска унија је организацијом поморске операције против пиратства на мору показала да може дати велики допринос у очувању слободе пловидбе и неколико хиљада миља далеко од Европе. Спровођењем поморске операције – EU NAVFOR Аталанта остварени су и први позитивни учинци, тако да је знатно смањен број напада на трговачке бродове, а сама присутност војних снага дала је одређени учинак на одвраћање пирата. Међутим, остаје да се види да ли ће и на који начин Европска унија решавати проблеме унутрашњег уређења Сомалије у којем леже прави узроци нестабилности и пиратства као облика криминалних активности становништва. Ситуација у Сомалији се, међутим, мора решавати активнијим и свеобухватнијим приступом који би подразумевао потпуно разоружање клановски подељеног становништва, успостављање демократски изабране власти, јаким безбедносних институција, поштовања свих људских и мањинских права и културног и економског напретка земље. Настала криза и узрок пиратства може се решити једино усмереношћу на сомалијско друштво и његов културни и економски развој, а не на сопствене економије, прекомеран улов рибе и одлагање отпада у близини сомалијске обале.

Све док се у Сомалији не успостави мир, стабилност и владавина закона, пиратство ће и даље бити актуелан међународни проблем са далекосежним последицама. Да би се изградило стабилно поморско окружење, потребно је ангажовање целе међународне заједнице, јер једино се тако могу уништити аспирације разних криминалних организација. Пиратство је сложен проблем и његово решење апсолутно мора бити међународно, са интернационалним жигом на свакој предузетој акцији. За ефикасан одговор на ту опасност неопходно је познавати узроке претње, посебно њене изворе, као и препознати потребу њеног сталног истраживања и разумевања.

Литература

- [1] Ивовић, Ј.: Савремено пиратство на мору, Морнарички гласник I/1991, Сплит, 1991.
- [2] Радојевић, С.: Специфичности одбране од тероризма на мору, специјалистички рад, ФБ, Београд, 2007.
- [3] International Maritime Organization,
http://www.imo.org/MediaCentre/NewsMagazine/Documents/IMO_News_No1_11_WEB.pdf
01/11/2011.
- [4] International Chamber of Commerce, International Maritime Bureau,
http://www.icc-ccs.org/index.php?option=com_content&view=article&id=418:pirates-face-new-resistance-as-navies-strike-back-says-imb&catid=60:news&Itemid=51, 15/10/2011.
- [5] Roger Middleton, „Piracy in Somalia: Threatening global trade, feeding local wars“, Africa Programme Briefing Paper October 2008, Chatham House, London, 2008
- [6] Lauren Ploch; Christopher M Blanchard; Ronald O'Rourke; R. Chuck Mason; Rawle O King; „Piracy off the Horn of Africa“, Library of Congress Washington DC, Congressional Research Service, 2011.
- [7] Anna Bowden et al., „The Economic Cost of Maritime Piracy“, One Earth Future Working Paper, Chatham House, London, 2010.
- [8] Извештај о земљи порекла тражилаца азила – Сомалија,
www.apc-cza.org/sr/component/docman/doc.../12-coi-somaliya.html, 21/01/2011.
- [9] Human Development Reports (HDR) – United Nations Development,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Table1_reprint.pdf, 15/02/2011.
- [10] Drossinos, G.: „Dangerous Waters: The International Community's Response to the Resurgence of Maritime Piracy“, A Thesis in International Relations, University of Pennsylvania, 2009.
- [11] Поморски вјесник, број 52, 2009, Независно гласило Синдиката Помораца Хрватске, Нови Лист, Ријека
- [12] Симеуновић, Д.: „Тероризам“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.
- [13] Murphy M. Martin, „Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security“, IS Adelphi Paper No. 388., London: Routledge, 2007.
- [14] Menkhaus Ken, „Dangerous Waters,“ *Survival*, 51 (1), International Institute for Strategic Studies publication, Routledge, London, 2009
- [15] Yonah Alexander, and Tyler B. Richardson (Eds): „*Terror on the High Seas: From Piracy to Strategic Challenge*“, Praeger Security International, Greenwood, Santa Barbara, 2009.
- [16] Stephenson Jonathan, „Jihad and Piracy in Somalia,“ *Survival*, 52 (1), Routledge, London, 2010.
- [17] United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982,
http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm, 24/10/2011
- [18] Chalk, P., „The maritime dimension of international security: terrorism, piracy, and challenges for the United States“, RAND Corporation, Santa Monica, 2008.

- [19] African Union Mission in Somalia – AMISOM, <http://amisom-au.org/key-documents/unsc-resolutions-and-reports-on-somalia/> 20/10/2011
- [20] United Nations, http://www.un.org/depts/los/piracy/piracy_documents.htm, 30/10/2011
- [21] Evroatlantska revija, Evroatlantska bezbednost, broj 10, http://www.eai.org.rs/sr/evroatlantska_revija/evroAtlanticSecurity/story/122/Bezbednost+na+moru+.html, 30/10/2011
- [22] Smith Michael E., Developing a 'Comprehensive Approach' to International Security: Institutional Learning and the CSDP, in *Constructing a Policy-Making State? Policy Dynamics in the European Union*, Jeremy Richardson (ed.), Oxford University Press, 2011.
- [23] Wendling Cécile, The comprehensive approach to civil-military crisis management, a critical analysis and perspective, IRSEM, 2010.
- [24] Накарада, Р.: „ЕУ као мировни пројекат“, Социолошки преглед, вол. XXXX, но. 4, Београд, 2006.
- [25] Симић, Д.: „Савремене теорије безбедности“ у *Антологија текстова са Школе реформе сектора безбедности*, прир. Павле Јанковић, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2007.
- [26] Јањевић, М.: Консолидовани уговор о Европској унији: од Рима до Лисабона, Правни факултет, Службени гласник, Београд, 2009.
- [27] Council Joint Action 2008/851/CFSP од 10. новембра 2008. године, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:301:0033:0037:EN:PDF>, 23/10/2011.
- [28] EU naval operation against piracy (EU NAVFOR Somalia – Operation ATALANTA) EU – ESDP, Updated: September 2009.
- [29] Речник европске безбедности, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2010.
- [30] EU naval operation against piracy (EU NAVFOR Somalia – Operation ATALANTA) EU – ESDP, Updated: June 2010.
- [31] The Sky Network, <http://sky1.sky.com/show/ross-kemp-in-search-of-pirates>, 14/03/2011.
- [32] Tsilis T.: *Counter-Piracy Escort Operations in the Gulf of Aden*, thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, 2011
- [33] EU naval operation against piracy (EU NAVFOR Somalia – Operation ATALANTA) EU – ESDP, Updated: November 2010.
- [34] EU naval operation against piracy (EU NAVFOR Somalia – Operation ATALANTA) EU – ESDP, Updated: April 2011.
- [35] Министарство одбране Републике Србије, http://www.mod.gov.rs/novi_lat.php?action=fullnews&id=2980, 15/02/2011.
- [36] Војска Србије, http://www.vs.rs/index.php?news_article=27a3b3ae-4ca2-102f-8d2f-000c29270931, вест, 20/10/2011
- [37] Радојевић-Ђурашиновић, Д.: Парламентарни надзор војних операција под окриљем Европске безбедносне и одбрамбене политике, магистарска теза, ФПН, Београд, 2009.

[38] EU naval operation against piracy (EU NAVFOR Somalia – Operation ATALANTA) EU – ESDP, Updated: October 2011

European Union Naval Force Somalia – Operation Atalanta, <http://www.eunavfor.eu/>, 15/10/2011.

[39] Допринос ХРМ-а првој поморској операцији ЕУ-а, разговор – капетан корвете Антун Флегар, Хрватски војник, број 284, 19. март 2010. године, МОРХ, Загреб,

[40] Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane (edited), European Security and Defence Policy: the first ten years (1999–2009), Institute for Security Studies, Paris, 2009.

[41] Valencia Mark, A Maritime Regime for North-East Asia, Oxford University Press, Oxford, 1996.

[42] Krasner D. Stephen, ed., International Regimes, Cornell University Press, New York, 1983.

[43] Rittberger Volker and Mayer Peter, eds., Regime Theory and International Relations, Oxford University Press Inc., New York, 1993.

[44] European Security and Defence Assembly, Assembly of Western European Union, The role of the European Union in combating piracy, REPORT, DOCUMENT A/2037, 4 June 2009

[45] Ђурђевић-Лукић, С.: Десет година Европске политике безбедности и одбране и промене успостављене Лисабонским споразумом, Војно дело, Београд, зима 2010.

[46] The Council of the European Union, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/113998.pdf, 21/10/2011.

[47] EU military mission to contribute to the training of the Somali Security Forces (EUTM Somalia), Factsheet, Updated: August 2011,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/110808-fact%20sheetEUTM.pdf, 15/10/2011